Список умовних скорочень

Гр – Словарь української мови. Зібрала редакція журн. «Киевская старина». Упоряд. з додатком власн. матеріалу Б. Грінченко. — К., 1907. — [Надруковано з видання 1907-1909 рр. фотомех. способом. — К. — Т. 1. А-Ж. — 1958. — XLIV, 494 с.; — Т. 2. З-Н.. — 1958. — 573 с.; — Т. 3. О-П. — 1959. — 506 с.; — Т. 4. Р-Я. — 1959. — 563 с.

ДХ – Драй-Хмара М. П. Вибране / Упоряд. Д. Паламарчука, Г. Кочура; Передм. І. Дзюби. — К., 1989. — 542 с.

МЗ – Зеров М. К. Твори: в 2 т. / Упор. Г. П. Кочур, Д. В. Павличко; Передм. М. Рильського. — К., 1990–. Т. 1: Поезії; Переклади. — 1990. — 843 с.

МР – Рильський М. Зібрання творів у двадцяти томах. — К., 1983. — Т. 1. — Поезії. 1907-1929. Проза. 1911-1925. — 535 с.

ПФ – Филипович П. Поезії / Редкол. В. В. Віденко та ін.; Вступ. ст. і прим. Н. В. Костенко. — К., 1989. — 196 с.

ЮК – Клен Ю. Вибране / Упоряд., авт. передм. та приміт. Ю. Ковалів. — К.: Дніпро, 1991. — С. 3–23.

СУМ – Словник української мови в 11-ти томах. — К., 1970-1980. — Т. 1-11.

М.Л. Штельмах, асп.

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ПОЛІСЕМІЇ В ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ РІЗНОВИДІ ЖАНРУ ІНТЕРВ'Ю

У статті розглядаються лексичні механізми вияву полісемії та створення емоційно–експресивної образності в текстах публіцистичного різновиду інтерв'ю.

The lexical means of expressing polysemity and creating emotinal sense in the sociopolitical texts of interview are examinated in the article.

У традиційних стилістичних дослідженнях із приводу полісемічних засобів експресивного увиразнення текстів стилю масової інформації здебільшого зазначалося про тенденцію до афоризації емоційних образів, сталих експресивних слів та словосполучень[1].

На нашу думку, вивчаючи полісемічні засоби набуття текстом жанру інтерв'ю виразної експресивної сили, можна помітити активну тенденцію до переосмислення нових механізмів творення художності в мовній структурі, яка полягає у новій лінгвостилістичній мотивації

використання тих чи інших мовних засобів. Особливо виразно зміну лінгвостилістичної мотивації творення експресії можна прослідкувати в текстах публіцистичного різновиду інтерв'ю, оскільки тексти інформаційного різновиду з огляду на лаконізм та чітко націлений фокус інформаційного впливу передбачають обмежену кількість використання полісемічних засобів образності.

Саме тому **метою** нашого дослідження є вияв лексичних механізмів вираження полісемії та зміни їх лінгвостилістичної мотивації в текстах жанру інтерв'ю. **Об'єктом** дослідження виступають публіцистичні тексти інтерв'ю, а **предметом** – лексичний рівень організації їх мовної структури, а точніше – лексичні засоби творення емоційно–експресивної образності. **Актуальність** дослідження зумовлена тим, що тексти жанру інтерв'ю перебувають під постійним впливом ключових тенденцій розвитку сучасної української мови і активно виявляють найактуальніші лінгвістичні принципи творення мовної структури мас–медійних діалогічних текстів, особливо на лексичному рівні.

Ілюстративним матеріалом для дослідження ми обрали сучасні масові інформаційно–публіцистичні періодичні видання, бібліографічне посилання на які вказуються в дужках після наведених прикладів.

Таким чином, завдяки зміні лінгвостилістичної мотивації вживання засобів полісемії в публіцистичних текстах жанру інтерв'ю під впливом тенденцій інтелектуалізації мови й діалогізації мовно–інформаційного простору в аспекті міжсуб'єктних мовних відношень відбувся процес коливання семантики багатозначних лексем, що призвело до створення різних стилістичних ефектів, зокрема формування нової аксіологічної конотації з іронічним підтекстом. Здебільшого це стосується таких частовживаних в публіцистичних текстах жанру інтерв'ю тропів, як епітети й метафори.

Епітети представлені в публіцистичних текстах жанру інтерв'ю достатньо широко і диференціюються на два класи – епітети з прямим вираженням образності й епітети з оберненим антонімічним значенням або епітети–оксюморони.

Перший клас епітетів функціонує, на нашу думку, в контексті переосмислення сталої експресії й переходу її на новий рівень художнього образу, який формується в результаті індивідуалізовано–іронічного ставлення автора й реципієнта до традиційних суспільних концептів, розповсюджених в стилі масової інформації: – *Як, на*

Вашу думку, може вплинути політична ситуації в Україні на „добре ім´я” нашого Президента? (День, 05.12.07, ст. 7)*; – Про які „банальні істини” йдеться*?*”*(Україна молода, 10.04.05, ст. 9)*; – З якої „чистої совісті” допомагати сьогодні бідним?* (День, 05.12.07, ст. 7) та ін.

Розряд епітетів з оберненим антонімічним емоційно–експресивним значенням або епітетів–оксюморонів в публіцистичних текстах жанру інтерв'ю представляє функціональну категорію словосполучень здебільшого іменників та прикметників, створених за допомогою семантично не поєднуваних антонімічних лексем. Стосовно функціональної валентності епітетів–оксюморонів у мовній структурі публіцистичних текстів жанру інтерв'ю, то тут треба зазначити, що використовуються вони як в заголовках, так і в репліках автора й реципієнта.

У заголовках як важливій структурній частині тексту кожного інтерв'ю, поданій у вигляді ключової цитати реципієнта, епітети–оксюморони виконують функцію виключно інформаційно–емоційного впливу: *Євгенія Кононенко: «Кожний другий сучасний українець – це живий труп минулого СРСР»* (Газета по–українськи, 03.08.07, с. 29); *«Тихий галас в київській столиці до добра не доведе»* (Хрещатик, 23.03.07, с. 4) та ін.

У репліках автора й реципієнта вживання епітетів з оберненим антонімічним емоційно–експресивним значенням функціонально спрямоване ще й на вираження суб'єктивного модального значення в окремо взятому контексті: – *Для геніальних музикантів, композиторів таке неприпустиме: їхня особистість просто не витримає жодних творчих лещат* (Хрещатик, 30.04.07, с. 6); – *А де в цій системі розташоване поняття «корупційна дисципліна»?* (Хрещатик, 21.02.06, с. 2); – *У політиці багато слабких лідерів. І це факт* (Газета по–українськи, 10.08.05, с. 21) та ін.

Інколи епітети–оксюморони в текстах публіцистичного різновиду жанру інтерв'ю утворюються шляхом сублімації двох словосполучень із протилежною семантикою в одне словосполучення з оберненим антонімічним експресивним значенням. На нашу думку, це знову ж таки пов'язано з індивідуалізацією мовної свідомості автора й реципієнта, а також зміною суспільних концептів: «*Я не вірю у громадські інтимні стосунки»* (Газета по–українськи, 27.07.07, с. 12); – *Ти згадала про «спеціальну універсальну літературу»* (Друг читача, №2 2008, с. 4) та ін.

Окрім того, дуже часто в публіцистичних текстах інтерв'ю можна натрапити на епітети–оксюморони, виражені словосполученням прислівника або дієприслівника з дієсловом: – *Скільки разів ви помирали, граючи на сцені?* (Хрещатик, 13.10.04, с. 6); – *Можна плакати весело, коли біля тебе кохана жінка* (Газета по–українськи, 23.02.07, с. 24); – *Ви вірити в те, що спати з відкритими очима шкідливо?* (Газета по–українськи, 03.08.07, с. 28) та ін.

Поряд із епітетами функціонально активним мовним засобом вираження й творення полісемії в текстах публіцистичного різновиду жанру інтерв'ю є метафори. Серед функціональних різновидів метафор найбільш частовживаними в публіцистичних текстах інтерв'ю є номінативні та когнітивні метафори, оскільки механізм полісемічного уподібнення за формою реалізується в них максимально предметно і дозволяє створити з погляду художності популярний суспільний образ на основі внутрішнього семантичного зв'язку різних понять та реалій : номінативні: – *Для різних фірм – різні* ***„ринкові механізми”****. По–Ващому це – нормально?* (Політика і культура, 02.10.02, с. 23)*; – Кажуть, Верховна Рада наступного скликання складе новий* ***скелет політичних реформ****. Це буде новий „скелет” чи справді політичні реформи?* (Політика і культура 02.10.02, с. 23); – *Я й гадки не мав, що то буде наступна велика зірка шоу–бізнесу* (Газета по–українськи, 27.07.07, с. 24); когнітивні: – *Кажуть, що* ***“вакуум спілкування”*** *політиків стає звичайним повітрям для більшості пересічних громадян України. Ви погоджуєтесь з цією тезою?, З одного боку,* ***наріжна сім'я****, з іншого –* ***камінь –театр*** (Політика і культура, 05.09.03, с.19); – *Гадаю, що цього ж року буде та сама* ***грошова злива****, оскільки інфляція підскаче до максимального показника* (Сільські вісті, 13.07.04, с. 3) та ін.

На відміну від номінативних та когнітивних метафор, образне значення яких в результаті активного функціонування в межах мас–медійного мовно–інформаційного простору поступово стирається й зазнає художньої нейтралізації, образні метафори в текстах публіцистичного різновиду інтерв'ю зберігають стійкий художній контекст, хоч функціональне використання їх дещо обмежене: – *Це правда, що сучасне українське кіно разом із режисерами й акторами знаходиться* ***між Сцілою російського і Харібдою американського****?* (Політика і культура, 05.09.03, с.19); *У понеділок 5 липня Київ вдруге*

в своїй історії зустрічав ***вогонь Еллади****. Які почуття ви переживали як мер столиці?* (Сільські вісті, 08.07.04, с. 3) та ін.

Окремим різновидом метафори як особливого способу вираження полісемії в текстах публіцистичного різновиду інтерв'ю є персоніфікація. Завдяки простому механізму метафоричного «олюднення» предметів, речей та явищ персоніфікація дозволяє з погляду лінгвостилістичної мотивації максимально увиразнити змістовий рівень тексту, не створюючи при цьому особливого емоційно–експресивного контексту: – *На наших автошляхах вже давно* ***панує хаос****, і, повірте, вдіяти з цим нічого не можна* (Газета по–українськи, 30.08.06, с. 13); – *Виходить,* ***політика сама собі шкодить****?* (Газета по–українськи, 19.09.02, с. 22); – ***Зло вміє зорганізуватися****, особливо там, де його ніхто не чекає* (Хрещатик, 12.03.06, с. 2); – *Мені здається, що* ***небеса співають*** *разом зі мною* (Газета по–українськи, 01.03.04, с. 24) та ін.

З такою ж лінгвостилістичною мотивацією увиразнення змістового рівня тексту у текстах публіцистичного різновиду жанру інтерв'ю використовуються й порівняння. Проте, окрім функції увиразнення порівняння виконують ще й функцію зіставлення, завдяки чому одне із представлених понять в контексті змістового навантаження тексту набуває ідейної пріоритетності: – *Де вам краще працювалось в СПУ чи зараз у БЮТ?* (Газета по–українськи, 22.06.07, с. 5); – *Часто доводиться чути, що теперішній рівень викладання в НаУКМА помітно погіршився порівняно з часами відродження університету на початку 1990–х* (Хрещатик, 17.03.06, с. 4) та ін.

Із метою емоційно–експресивного узагальнення осіб замість прямої вказівки на них, а також максимально компактного представлення суб'єктів, які проживають на певній території чи належать до певної організації, в текстах жанру інтерв'ю використовується метонімія: – *Я знаю, що* ***Тегеран і Багдад*** *обмінялися різкими нотами протесту. Чим усе завершилось?* (Газета по–українськи, 14.09.06, с. 5);– *А як на це реагує Росія?* (Газета по–українськи, 23–24.08.07, с. 13); – *Але участь у виборчій кампанії на боці «Нашої України – Народної самооборони» берете? (*Газета по–українськи, 23–24.08.07, с. 13) *та ін.*

Своєрідним функціональним різновидом метонімічного перенесення й вираження полісемічного значення в текстах публіцистичного жанру інтерв'ю є синекдоха, яка базується на основі дедуктивної формули вираження загального через одиничне. Завдяки

цьому, в публіцистичних текстах інтерв'ю окрім лінгвостилістично вмотивованого значення компактності з'являється ще й функціонально приховане значення іронії, яке формує суб'єктивно–модальний рівень вираження індивідуальної позиції автора або реципієнта: – *Чи у Вашому закладі педагоги вважають єдиноможливим повчальний тон: мовляв, коли це учень, то він мусить нас поважати, слухати, боятися?* (Україна молода, 08.02.08, с. 11); – *Скажімо, потрібні закони про культуру, і хто, як не музикант, краще знає, якими вони мають бути?* (Газета по–українськи, 23–24.08.07, с. 13) та ін.

Суб'єктивно–модальний рівень вираження індивідуальної позиції автора або реципієнта зумовлює також використання в текстах публіцистичного різновиду жанру інтерв'ю алегорії, яка посилює значення іронії через опосередковане асоціативне втілення абстрактного поняття в конкретному образі. Проте лінгвостилістичної мотивації в текстах жанру інтерв'ю зазнають алегорії тільки із семантикою загального художнього образу: – *Як може Кувейт не мати проблем? Коли* ***слон*** *навалюється на* ***мурашку****, то цілком зрозуміло, що в мурашки виникають деякі проблеми?* (Політика і культура, 24.09.05, с. 19); – *Скільки не вчи* ***курку*** *літати, вона все одно залишиться на фермі* (Сільські вісті, 03.05.02, с. 12) та ін.

На наш погляд, виразний вплив на формування полісемічності та емоційно–експресивного забарвлення тексту публіцистичного різновиду жанру інтерв'ю має гіпербола, оскільки з погляду лінгвостилістичної мотивації виконує одразу дві функції – формує суб'єктивно–модальний рівень автора та реципієнта, а також додає до головного ідейного змісту тексту додатковий рівень різноаспектного прочитання інформації: – *Наявна рівновага військової могутності перебуває десь на рівні Монблану. Справа йде до того, що незабаром вона може досягти ще більшої висоти* (Сільські вісті, 04.06.07, с. 5); – *Кажуть, що нація, яка не пройшла у своєму державотворенні через якісь сильні потрясіння , не має шансів не успішне державне будівництво. Чи не доводить це приклад України?* (Газета по–українськи, 15.06.07, с. 12) та ін.

На загальних лінгвостилістичних традиціях сучасної української літературної мови запобігання тавтології та вираження полісемії в писемній традиції текстів мовного жанру інтерв'ю, а також завдяки тенденції інтелектуалізації мови, здебільшого в публіцистичному,

меншою мірою в інформаційному різновидах жанру інтерв'ю відбувається активне використання синонімії на лексичному рівні. На думку, О. Пономаріва, наявність синонімії визначає лінгвостилістичну функціональність будь–якого стилю. Особливо, як зазначає дослідник, це стосується стилю масової інформації, оскільки рівень мовно–інформаційного впливу текстів, оформлених за лінгвостилістичними принципами жанрів цього стилю, надзвичайно високий. В умовах наявності питомого ресурсу синонімії, особливо лексичної, формується аспект вибору, який зумовлює різні контекстуальні лінгвостилістичні значення в текстах мас–медійних жанрів, які безпосередньо впливають на розуміння функціонального лінгвостилістичного статусу самого стилю[2].

Для мовного жанру інтерв'ю, функціональний фокус якого спрямований на здійснення міжсуб'єктної діалогізації суспільства на мовно–інформаційному рівні, лексична синонімія є одним із найважливіших складників арсеналу лінгвостилістичних засобів оформлення мовної структури текстів цього жанру. Йдеться не про близькість словникових значень двох або кількох слів, а про реальні можливості мовного вибору для вираження та уточнення думки в діалогічному контексті. Здебільшого це слова літературного походження або почасти розмовні варіанти лексем: – *Кого із сучасних політиків Ви вважаєте* ***гідним*** *посади Президента? А хто,на Вашу думку,* ***вартий*** *посади прем'єр–міністра?(*День, 10.10.07, с. 8);–*Вас називають найбагатшим львів'янином. Журнал «Фокус» оцінив ваші* ***статки*** *у 400 мільйонів доларів. А як ви самі ставитеся до власної* ***«зелені»****?* (Газета по–українськи, 30.03.07, с. 5) та ін.

Також лексична синонімія реалізується ще й через посередництво контекстуальних авторських синонімів, які виявляють високий рівень полісемічності й суб'єктивно–модального значення:–– *Я нікого не прошу* ***стрибати через свою норму****, нікого не вмовляю* ***на рекорди і божевільну статистику****, але мені б хотілося, щоб мій штат* ***творив дива****,* ***робив неможливе там****, де інші просто виконують свою роботу* (Політика і культура, 28.09.05, с. 18) та ін.

Значний стилістичний ефект у публіцистичних текстах жанру інтерв'ю досягається розщепленням загального поняття на синоніми-складники. Це зумовлює змістове уточнення матеріалу в тексті й активізує рівень інформаційної переконливості: – *Цікаво, що справжній бум зацікавлення* ***національною історією та культурою***

виявляється у дослідженнях та розвідках науковців і спеціалістів про ***забуті та напівзабуті звичаї, деталі побуту, навіть традиційні зачіски****?* (Літературна Україна, 06.03.04, с. 5).

Компонентами лексичного синонімічного ряду в публіцистичних текстах жанру інтерв'ю можуть виступати також евфемізми з огляду на те, що в окремих випадках інформаційне роз'яснення фактів потребує відтворення змісту в пом'якшеній формі: – *Як Ви розцінюєте такі явища: як* ***лібералізацію цін, вільне підприємництво*** *чи як* ***дику і неприкриту спекуляцію****?*(Політика і культура, 27.03.04, с. 12) та ін.

Поряд із синонімією в публіцистичних текстах жанру інтерв'ю як виразник полісемічності функціонально заявлена й антонімія. Це зумовлено насамперед тим, що антоніми допомагають створити контрастну характеристику певного поняття. З цією метою відбувається розщеплення емоційно–експресивного образу на антонімічні компоненти: – *Тобто* ***угору*** *по сходах, що ведуть* ***вниз****?* (Газета по–українськи, 27.07.07, с. 12)*; – Ну, кому –* ***на службу****, а кому –* ***в запас*** (Газета по–українськи, 25.01.08, с. 28) та ін.

На основі антонімічного зв'язку значень різних лексем відбувається функціонування в текстах публіцистичного різновиду жанру інтерв'ю такої стилістичної фігури як епітет-оксюморон, лінгвостилістичну мотивацію використання якого ми вже попередньо обґрунтували. Варто зауважити, що незважаючи на свою семантичну нейтральність, омоніми також належать до розряду мовних засобів вираження полісемії в текстах мовного жанру інтерв'ю, оскільки можуть функціонувати як стилістичний засіб словесної гри або каламбуру в зумовленому суб'єктивною модальністю тексті: *«Це* ***глина*** *чи* ***цеглина****?»* (Сільські вісті, 16.04.03, с. 5); *«Чого* ***варта*** *така* ***варта****?»* (День, 03.03.04, с.6); – *Люди йшли на* ***"Комбінацію"****, щоб дістати задоволення від ансамблю, а замість того дістали зовсім іншу* ***комбінацію****, пограбування в прямому сенсі* (Газета по–українськи, 24.03.05, с. 28) та ін.

Пароніми з огляду на широкий спектр асоціативних зв'язків та звукову близькість семантично відмінних слів так само функціонують як стилістичний засіб каламбуру, а це, в свою чергу, дозволяє значно посилити змістову константу публіцистичного тексту інтерв'ю: – *Чи є дане поняття результатом нашої* ***уяви*** *– ще невідомо, але те, що деякі навіть* ***уявлення*** *не мають про що*

йдеться – то це, безперечно, факт дійсності (Хрещатик, 28.12.05, с. 8) та ін.

Отже, в публіцистичних текстах жанру інтерв'ю, які на відміну від інформаційних, виразно зумовлені емоційно–експресивною образністю, лексичні засоби вираження полісемії представлені різними видами тропів, синонімією та антонімією, а також почасти омонімією й паронімією, які внаслідок процесів індивідуалізації мовної свідомості автора та реципієнта, інтелектуалізації та вульгаризації сучасної української мови зазнали зміни семантичних механізмів творення емоційно–експресивної образності, що призвело до виразно наявного в публіцистичних текстах інтерв'ю іронічного підтексту.

Дослідження засобів вираження полісемії в текстах публіцистичного різновиду жанру інтерв'ю, на нашу думку, є вагомою перспективою, оскільки емоційно–експресивна образність текстів зумовлена багатьма чинниками і не є тотожною в семантичному і смисловому планах художній образності. Специфіка публіцистичної образності текстів жанру інтерв'ю зумовлена прагматикою і аксіологічністю суб'єктивно–модальної позиції автора та реципієнта, яка формує широкий аспект лінгвостилістичної мотивації.

[1]Пономарів О. Стилістика сучасної української мови. – К.,1993. – С. 23; [2] Там само – С. 32–33.

Д.В. Дергач, асп.

ТЕНДЕНЦІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ВЛАСНИХ НАЗВ: ВІД ТРАДИЦІЇ ДО СУЧАСНОСТІ

Стаття присвячена розгляду поглядів на природу власних назв, методів та прийомів їх дослідження, які почали оформлятися з 40-х років 20 століття. Проаналізовані порівняльно-історичний та формальний методи, якими послуговувалися Московська, Київська та Донецька лінгвістична школи. Також була взята до уваги сучасна методологія, заснована на принципах прагматики.

The article deals with the problem of the proper names' multifunctional interpretations. Since early 40's of the 20th century,